

Recenzió

Varga Zsuzsanna: Az agrárlobbi tündöklése és bukása az államszocializmus időszakában

(Budapest, Gondolat Kiadó, 2013. 296 oldal)

Varga Zsuzsanna arra vállalkozott, hogy megírja a szocialista időszak agrársikereit kovácsoló agrárlobbi történetét. Bátor vállalkozás a könyv, mivel a korszakkal kapcsolatban máig számos sztereotípa és tévhit él. Bár a monográfia alapjául alapos kutatás szolgál, a szerző mégsem folyik szét az aprólékoskodó tudományos részletezésben. Ennek is köszönhető, hogy az anyag rendkívül olvasmányos, az események bemutatása során a szereplők szinte megelevenednek.

A mű, tartalmát tekintve hat részből áll. A nyitó fejezetben a pártvezetés és Nagy Imre küzdelmét taglalja a szerző. A Nagy Imre csoport (lobbi-hálózat) kiépülését és izmosodását fékezte, hogy az ideológusok közül sokan túl gyorsnak találták a tempót, illetve föltámadt a régi urbánus-népies ellentét is, és ezen az alapon is támadták Nagy Imrét és embereit. A megszülető új agrárparadigma úgy alakult ki, hogy egyrészt örökös harcban álltak kigondolói és megvalósítói a szovjet kolhoz modellel, másrészt pedig óvatosan, de lépéseket tettek egy jobb és békésebb életet és létbiztonságot ígérő horizont felé. Az államszocialista rendszerben a politikai rendszer túldetermináló szerepe érvényesült a társadalmi alrendszerek viszonyában. Minden társadalmi szféra belső mozgását és alakulását a politikai hatalom határozta meg, megakadályozva azok speciális törvényszerűségeit és belső ésszerűsítési lehetőségeit. A gazdasági folyamatok menetét, egy-egy vezető helyét, állami kedvezmények odaítélését is legalapvetőbben a hatalmi viszonyok határozták meg. Így az egyes ágazatok sikeressége is jelentős mértékben az állami terepen zajló lobbizástól függött.

A legnagyobb erőpróba a formálódó agrárlobbi számára a forradalom leverése utáni bosszúkorszak volt, hiszen őket is, mint paraszt-romantikusokat a forradalom fő bujtogatóinak bélyegezték. De Kádár nem mondott le az Erdei Ferenc-Fehér Lajos körül csoportosuló lobbistákról, sőt eme harctéren alakította egyensúlyozó, sasszézó politikáját. Óriási fegyvertény volt a lobbi számára, hogy Fehér Lajos vezethette a párt Mezőgazdasági Osztályát, megszületett és remekül működött a lobbi tudományos háttere, az Agrárgazdasági Kutatóintézet, melynek igazgatója Erdei Ferenc lett. Az meg csak megkoronázta az új agrárlobbi sikereit, hogy Kádár látva az erőszakos kollektivizálás hátulütőit menesztette a retrográd sztálinizmusba végleg belekövesedett Dögei Imrét és a barcsi tsz-elnököt, Losonczi

Pált nevezte ki földművelésügyi miniszternek.

Ezután bár kisebb nagyobb bukkánokkal és hullámvölgyekkel, de hosszabb időre a reformista lobbizás kezébe került az irányítás. Ők a nyugatban nem ellenséget, hanem üzleti partner láttak. A Nagy Imre körül csoportosuló egykori fiatalok: Dimény Imre, Romány Pál, Csizmadia Ernő, Fekete Ferenc, stb. kiegészülve az „öregekkel” Erdeivel, Fehér Lajossal, igazi erőközpont és politikai, gazdasági nyomásgyakorló csoport lettek. Ekkor született a szocialista magyar agrármodell, mely számos sajátossággal bírt. A siker alapjául az eredményes termékszerkezet-váltás szolgált, melynek során létrehozták az első rendszerbe szervezett mezőgazdasági ágazatokat (pl. baromfi-és tojástermelés, kukoricatermesztés), és megteremtették az integrált mezőgazdaságot.

Am a legfelsőbb szintű támogatás sem volt egy állandósult előny, hanem a politikai elit, a külső viszonyok változásával a szektor lehetőségei is jelentős mértékben változtak. Az agrártechnokraták vállalkozásaikkal gyakran az engedélyezés és tiltás határán mozogtak, így nem véletlen, hogy a felső politikai vezetésben történt változások és hangsúlyeltolódások következtében, mindaz, ami nemrég még az „éppen tűrhető”, vagy támogatott kategóriába tartozott, később a konzervatív erők megerősödésével, mint a kapitalista kezdeményeket állították pellengérré.

A hetvenes évek elején a reformmal szemben megindult a retrográd erők ellentámadása. A visszarendező támadásainak célkeresztjébe általában a legsikeresebb tézesek kerültek. Számos vizsgálódás folyt körülöttük és perekre is sor került. A feltárt „szabálytalanságokat” (melyek sokszor a siker zálogát jelentették), az ortodox erők, mint „a kapitalizmus csíráit” igyekeztek kiirtani.

Kádárnak ugyanakkor létfontosságú volt, hogy a Brezsnyevnél őt állandóan támadó erőkkel (Biszkú Béla, Komócsin Zoltán) szemben gazdasági fejlődést mutasson fel. A támadások szociológiai tartalma abban írható le, hogy a retrográd erők az agrár-technokrácia ellen indított támadásokkal kívánták meggyengíteni az agrárlobbi és a technokrácia szövetségét. Míg a reformerek és a hozzájuk csatlakozó technokrácia a magasabb életszínvonal, a nagyobb hatékonyság ígéretével csikartak ki lépésről-lépésre engedményeket a politikai vezetésben.

A reakciók árulkodása Brezsnyevnél végül nem rendítette meg Kádár hatalmát, de megijedt és behúzta a reformok fékjét, egészen 1982-ig, amikor is a fizetésképtelenség rémétől fenyegetve beléptünk az IMF-be és a Valutaalapba. A mezőgazdaság lendülete a '80-as években mégis megtört, amihez az is hozzájárult, hogy túltermelési válság alakult ki az agrártermékek világpiacon.

Varga Zsuzsanna könyvét értékes, új szempontokat érvényesítő elemzésének tartom, amely hiánypótló, és megkerülhetetlen lesz a korszak agrártörténetét kutatók és az érdeklődők számára egyaránt. A mű legnagyobb érdeme, hogy egyrészt kirajzolja a reformok lehetőségeinek végső korlátait, az elháríthatatlan kockázati tényezőket és azok hatásait. Másrészt az agrárlobbi története, mint kitörési kísérlet – részben választ adhat a szocialista gazdasági rendszer működési sajátosságainak mélyebb összefüggéseire. A szerző céljának megfelelően feldolgozza a kapcsolódó levéltári forrásokat, és szintetizálja a témával foglalkozó irodalmat. Egységes szemlélettel elemezi végig a területet, amely a történelem összetettségére, kiszámíthatóságára és kiszámíthatatlanságára egyaránt számos példával szolgál.

Schlett András
egyetemi docens
PPKE-JÁK